

УДК 504.378.

І. Б. КОЙНОВА, канд. геогр. наук, доц.
Львівський національний університет імені Івана Франка
Дорошенка, 41, м. Львів, Україна
e-mail: koynova_i@ukr.net

НОВІ ПІДХОДИ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Мета – обґрунтувати нові підходи до екологізації освіти на різних етапах навчання. Використані **методи** аналізу та синтезу, порівняння, педагогічний. **Результати** досліджень свідчать про необхідність поєднання формальних та неформальних методів екологічної освіти для всіх вікових категорій. Для збільшення ефективності екологічної освіти впровадити предмет Екологічна культура. У ВУЗах для неприродничих спеціальностей замість предмету Екологія доцільно вивчати Екологічну культуру або Сталій розвиток, що формують особисту відповідальність за стан довкілля, знання і практичні навички раціонального природокористування і охорони природи у професійній діяльності та повсякденному житті. Екоосвіту дорослого населення потрібно проводити, залучаючи до активних дій спільними зусиллями дирекцій НПП, священників, ЗМІ. **Висновки.** Нові підходи дозволять підвищити ефективність екологічної освіти, сформувати екологічну культуру населення, що має знання, навички, мотивацію і обов'язок працювати над вирішенням існуючих екологічних проблем та запобіганням нових.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, освіта для сталого розвитку

Koynova I.

National Ivan Franko University of Lviv,

NEW APPROACHES TO ENVIRONMENTAL EDUCATION IN UKRAINE

Purpose. To justify approaches to ecologizing of education on different education stages. **Methods** of analysis and synthesis, comparison and pedagogical method were used. **Results** of this research prove that there is a necessity to combine formal and informal ecological education for all ages. To increase the effectiveness of ecological education, a subject Ecological Culture should be introduced. For non-natural specialists in universities instead of Ecology there should be either Ecological Culture or Sustainable Development, which develop feeling of personal responsibility for environment, knowledge and professional skills for professional activity and daily life in field of natural resources rational use and nature protection. Ecological education for adults should be provided by involving into common activities staff of Natural Parks, priests, media. **Conclusions** New approaches will increase the effectiveness of ecological education; develop ecological culture of citizens, who have knowledge, skills, motivation and obligation to work on solving current ecological problems and preventing new ones.

Key words: ecological education, ecological culture, education for sustainable development

Койнова И. Б.

Львовский национальный университет имени Ивана Франка

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В УКРАИНЕ

Цель публикации – обоснование новых подходов к экологизации образования на разных этапах обучения. Используются **методы** анализа и синтеза, сравнения, педагогический. **Результаты** исследования свидетельствуют о необходимости объединения формальных и неформальных методов экологического образования для всех вековых категорий. Для увеличения эффективности экологического образования ввести предмет Экологическая культура. Для неприродоведческих специальностей ВУЗов вместо предмета Экология целесообразно изучать Экологическую культуру или Сбалансированное развитие, которые формируют личную ответственность за состояние среды, знания и практические навыки рационального природопользования и охраны природы в профессиональной деятельности и ежедневной жизни. Экообразование взрослого населения необходимо проводить, привлекая к активным действиям совместными усилиями дирекций НПП, священнослужителей, ЗМІ. **Выводы.** Новые подходы разрешат повысить эффективность экологического образования, сформировать экологическую культуру населения, которое имеет знания, навыки, мотивацию и обязанность работать над решением существующих проблем и предупреждать новые.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая культура, образование для сбалансированного развития

Вступ

Неефективна екологічна освіта і, як наслідок, низький рівень екологічної культури населення – одна з причин загострення сучасних екологічних проблем України. Питання екологічної освіти набуває особливої актуальності у сучасних умовах кризового екологічного стану поверхневих вод та атмосферного повітря, різкого збільшення цін на природні ресурси, накопичення токсичних промислових відходів, відсутності системи поводження з твердими побутовими відходами. Без належної організації еколого-освітньої роботи з населенням усіх вікових категорій та професій вирішити перелічені проблеми буде набагато складніше. Тому екологічна освіта повинна проводитись безперервно на різних етапах навчання

від дитячих навчальних та середньо-освітніх закладів до післядипломної освіти управлінців підприємств чи організацій. Важлива також екоосвітня робота з населенням через засоби масової інформації, а також шляхом проведення активних дій щодо збереження довкілля.

Мета публікації – обґрунтувати нові підходи до екологізації освіти на різних етапах навчання. Використані методи аналізу та синтезу при вивченні сучасних програм викладання предмету Екологія у школах та ВУЗах, порівняння для аналізу ефективності методів формальної та неформальної екологічної освіти, традиційний педагогічний (дослідницька бесіда).

Результати досліджень

Основною метою екологічної освіти є формування високої екологічної культури населення, розуміння взаємозалежностей і взаємозв'язків людини і природи, вироблення навичок комплексного, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, ощадливого ставлення до природи як до унікальної цінності.

Формальна екологічна освіта проводиться в багатьох навчальних закладах під час викладання предмету «Екологія» і спрямована, передусім, на вивчення особливостей існування живих організмів та засвоєння основних закономірностей взаємозв'язків суспільства і природи. Україна підписала ряд міжнародних документів, де задекларована необхідність екологізації освіти («Порядок денний на 21 століття», 1992 та «Стратегія освіти для сталого розвитку», 2005). У 2005 р. ЮНЕСКО проголосило десятиріччя ООН з освіти для сталого розвитку (2005-2014 рр.), розглядаючи освіту як один з ключових чинників досягнення сталості. Необхідність підготовки фахівців з новим екологічним мисленням для сталого розвитку держави передбачена також Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Не дивлячись на це, на практиці впровадження основ екологічних знань у навчання проводиться дуже неефективно.

У школах України (рівень стандарту та академічний) на вивчення предмету «Екологія» передбачено 0,5 год. на тиждень

у 11 класі – це 8 уроків. Програма, рекомендована Міністерством освіти України, перенасичена складними термінами та має багато суперечностей [1]. Основні завдання та рекомендовані теми уроків курсу «Екологія» у школі більше відповідають завданням курсів «Екологічна культура» (завдання 1 і 3), чи «Основи сталого розвитку» (завдання 1, 2, 4). Більшість тем не вписуються у сферу інтересів чи завдань «Екології». Для прикладу, тема 8 «Проблема оптимальної ландшафтно-екологічної організації території» відноситься до пріоритетів геоecології або ландшафтно-екології. Вона передбачає вивчення понад 10 складних термінів та понять: «Категорія «оптимізація»». Критерії та пріоритети ландшафтно-екологічної оптимізації території. Ієрархія цілей організації. Найвищий пріоритет природоохоронної та антропоecологічної функцій. Оптимізація «природного каркасу» території. Оптиміальне співвідношення природних та господарських угідь. Обґрунтування територіальної структури природних угідь. Нормування антропогенних навантажень» [1]. Окрім цього, передбачає виконання практичної роботи: «Аналіз співвідношень природних і антропогенних угідь своєї області, адміністративного району і порівняння їх з оптимальними показниками». Неузгодженість тем між собою та складна термінологія пропонованого курсу суттєво зменшують ефективність засвоєння учнями знань і зовсім не дозволяють виконати поставлене

у програмі завдання – «виховання почуття відповідальності за забруднення природного середовища, стан довкілля, свідомості щодо необхідності дотримання природоохоронного законодавства». Окрім того, вчителів екології не готують українські ВНЗ, тому предмет викладають вчителі різних природничих предметів.

У ВНЗ предмет «Екологія» рекомендований до читання на усіх напрямках підготовки. Але «рекомендований» – це не «обов'язковий». Тому разом із впровадженням болонської системи навчання, яка передбачає зменшення навантаження на студентів, більшість факультетів відмовились від читання цього курсу. Для прикладу, у Львівському національному університеті імені Івана Франка за останні 5 років від викладання предмету «Екологія» відмовились факультети іноземних мов, журналістики, математичний, історичний, філософський та ін. Така ситуація викликана ще й підходами до викладання предмету. Екологія у ВНЗ викладалась як класична наука, де мало уваги було приділено сучасним екологічним проблемам та участі кожного у їхньому вирішенні.

Інформаційна підтримка засобів масової інформації (ЗМІ) – це важлива складова процесу екологічної освіти населення, формування екологічної культури та розуміння шляхів вирішення регіональних екологічних проблем. Відсутність екоосвіти на факультеті журналістики унеможливорює адекватне інформування населення. Для прикладу, сучасне вирішення проблем сміття у м. Львові та області стає неможливе через супротив населення, яке не дозволяє будувати на своїх територіях об'єкти поводження з побутовими відходами. Велика провина у цьому «неосвідчених журналістів», які у репортажах про проблему та можливість її вирішення вживають як синоніми терміни: «сміттєзвалище», «полігон», «сміттєпереробний комплекс». Населення чує лише сміттєзвалище і не дає дозволу на використання території. Відсутність базових знань про шляхи вирішення сучасних екологічних проблем унеможливорює їхнє вирішення. Цей приклад показує важливість екологічної освіти усіх сучасних фахівців. Планувати і проводити її слід з врахуванням специфіки роботи майбутніх вчите-

лів, інженерів, дипломатів, журналістів тощо.

Для підвищення ефективності формальної екологічної освіти необхідні зміни в підходах до освітньої парадигми. Зокрема у шкільній екоосвіті потрібно широко використовувати мультимедійний навчально-методичний комплекс «Зелений пакет», який розроблений Регіональним екологічним центром для Центральної та Східної Європи у співпраці із низкою болгарських, угорських, польських, російських і українських фахівців у галузі освіти і охорони довкілля. Навчально-методичний комплекс за фінансової підтримки ОБСЄ доступний українською мовою і рекомендований для використання Міністерством освіти і науки України. Мета «Зеленого пакету» полягає у формуванні активного екологічного світогляду, усвідомленні того, що кожен з нас несе персональну відповідальність за збереження планети. Навчальний комплекс включає в себе набір теоретичних та практичних матеріалів (ігри, індивідуальні завдання), відеофайлів, практичних задач. Ним передбачено можливість екологічної освіти на уроках різних шкільних предметів. Комплекс «Зелений пакет» можна використовувати також на інших рівнях освіти та під час проведення інформаційно-просвітницьких заходів щодо захисту довкілля.

Серед науковців і практиків широко обговорюється необхідність оптимізації програм природничих дисциплін на основі міждисциплінарного та проблемно-орієнтованого підходу [3] та заміни викладання предмету «Екологія» на предмет «Сталий розвиток». З'явився новий тип освіти – «освіта для сталого розвитку» (*Education for Sustainable Development, 2005*) в основі якої мають бути широкі міждисциплінарні знання та висока екологічна культура [4]. На географічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка з 2011 року, окрім предмету «Екологія», запровадили викладання дисципліни «Екологічна культура». Цей навчальний курс охоплює значно ширші питання і має на меті сформувані у студентів особисту відповідальність за стан довкілля, знання і практичні навички раціонального використання природних ресурсів і охорони природи у професійній діяльності

та повсякденному житті. В рамках вивчення дисципліни студенти мають можливість на практичних заняттях організувати та провести цілий ряд екологічних акцій. Студенти можуть вибирати найгострішу екологічну проблему і долучитись до її вирішення особисто, різними методами. Останні три роки слухачі обирають проблему сміття у м. Львові: виготовляють і роздають буклети, де розповідають як вирішити проблему і чому необхідно налагодити первинне сортування сміття кожному. Поширення такої інформації серед студентської молоді, викладачів факультету, сусідів, родичів, знайомих – дає хороші результати. На факультеті налагоджений збір використаних батарейок та передача їх для утилізації. Зацікавлені студенти організують подібні пункти збору у себе в під'їздах, в офісах фірм, де підпрацьовують, у сільській місцевості, унеможливаючи потрапляння токсичних відходів на стихійні сміттєзвалища. Таким чином, отримані теоретичні знання та сформована екологічна культура поведінки практично втілюється у налагодження сортування токсичних побутових відходів. Важливо, що студенти гордяться своїми діями, діляться інформацією у соціальних мережах, і ще більше поширюють інформацію. З 2013 року курс «Екологічна культура» був переведений у категорію «дисципліни вільного вибору студента». Щорічні набори студентів та наповненість груп говорять про розуміння сучасною молоддю важливості особистої відповідальності та участі у вирішенні екологічних проблем.

Отже, на сучасному етапі більш дієвою і результативною є поєднання формальної і неформальної екоосвіти, що проводиться у позаурочний час шляхом проведення різноманітних акцій, подорожей, таборів, тренінгів, організації гуртків, науково-дослідної роботи молоді. Ці дві форми екоосвіти повинні доповнювати одна одну для формування екологічної свідомості і культури населення. У грудні 2006 році з ініціативи викладачів та студентів кафедри раціонального використання природних ресурсів і охорони природи географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка створений студентський науковий екологічний гурток. Завдяки своїй активній та цікавій природоохоронній роботі до роботи екогуртка на

сьогоднішній день долучились студенти інших кафедр та факультетів. Основні напрямки роботи екогуртка це – екоосвіта, практична діяльність щодо вирішення конкретних екологічних проблем, проведення студентської науково-дослідної роботи, пізнання природної та історико-культурної спадщини західних регіонів України [5].

Велику роль у неформальній екологічній освіті та вихованні повинні відігравати національні природні парки України [2]. Організація та облаштування еколого-інформаційних центрів, екологічних стежок, музеїв природи, «живих куточків» – найбільш поширені заходи екоосвіти у НПП, які забезпечують неформальну екоосвіту не лише з відвідувачами парку, але й з місцевим населенням. Ефективними є проведення спеціальних «екологічних» уроків школярів на природі. Екологічна стежка з успіхом може бути використана для проведення, перш за все, уроків природознавства, біології, географії, але також і окремих уроків з хімії, історії, літератури тощо. Важливою є спільна екоосвітна діяльність НПП з громадськими організаціями. Для прикладу, НПП «Гуцульщина» спільно з громадською екологічною організацією «Спадщина Гуцульщини» створили пересувний еколого-освітній центр. Один із спільних проектів – еколекторій «Довкілля Косівщини» для школярів. В рамках його роботи відбуваються виступи фахівців Парку та бесіди з учнями на різні теми екологічного характеру, демонстрація відеофільмів та фотографій про природу НПП, надання матеріалів з питань охорони природи.

Активна участь у відзначенні міжнародних екологічних подій, таких як День довкілля Міжнародний день води чи День без автомобіля, підвищує зацікавленість молоді до проблем та формує знання про можливі шляхи вирішення проблем. Звичайно організація такої роботи висуває підвищені вимоги до вчителів чи викладачів: передусім бажання, певного рівня знань, опрацювання відповідної літератури.

Екологічну освіту дорослого населення та зміну нашого ірраціонального способу життя на природоорієнтований може запропонувати церква. Папа Римський Бенедикт XVI у своїй енцикліці «Ціна істини» зазначає, що для збереження природи не вистачить лише економічних засобів чи ві-

дповідної освіти. Ці засоби є важливими, але вирішальним є «цілісне моральне наставлення суспільства», а отже висока екологічна культура [6]. Священники повинні заохочувати населення відповідально ставитися до природи, виховуючи в них християнську екологічну свідомість та особисту відповідальність за забруднення чи пору-

Висновки

Екологічна освіта в Україні набуває особливої актуальності і потребує якісних змін, новітніх методів і підходів, використання закордонного досвіду. Перехід від формальної екологічної освіти до «освіти для сталого розвитку», в основі якої повинні бути знання про розвиток суспільства, економіки та природного довкілля, екологічна культура та відчуття особистої відповідальності за стан навколишнього середо-

шення довкілля. Українська греко-католицька церква активно займається екоосвітою населення. Вже декілька років поспіль проводить роз'яснювальну роботу з населенням щодо шкоди спалювання стерні, відмови від використання пластикових квітів на цвинтарі.

вища, повинен відбуватись на всіх рівнях освіти. Лише тоді ми забезпечимо виконання мети екологічної освіти, сформульованою *Liefländer A.*, (2013) – розвиток суспільства, обізнаного і занепокоєного проблемами навколишнього середовища; що має знання, навички, мотивацію і обов'язок працювати над вирішенням існуючих екологічних проблем та запобіганням нових.

Література

1. Екологія Навчальна програма для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту та академічний) URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/

2. Койнова І. Б., Рожко І. Значення еколого-освітньої діяльності для функціонування національних природних парків // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє: матеріали міжн. науково-практичної конференції до 30-річчя створення Шацького НПП (квітень, 2014). К., 2014. С. 521- 528.

3. Некос А. Н., Цехмістрова Ю. В. Компетентнісний підхід особисто-орієнтованого напрямку при викладанні екології в середніх навчальних закладах // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. № 1-2 (25), 2016. С.88-93.

4. Освіта для сталого розвитку. Національна доповідь за 2012 рік – URL: http://dea.gov.ua/chapter/osvita_dlya_stalogo_rozvitku

5. Рожко І., Койнова І. Робота студентського екологічного гуртка географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка як приклад ефективної екологічної освіти та виховання молоді // Географічна наука і практика: виклики епохи: мат. міжн. наук. конф. – Львів: вид. ЛНУ імені Івана Франка, 2013. Том 3. С. 22-24.

6. Encyclical letter *Caritas in veritate* of the supreme pontiff Benedict XVI – URL: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals.

Надійшла до редколегії 20.03.2017